

ból édes, meleg hang áradt, mintha nem is énekelt, hanem fuvolázott volna. Az ének rövid volt, a szentmise véget ért. Az asszonyt szem elől tévesztettem a tömegben.

– Ki volt az asszony, aki olyan gyönyörűen énekelt? – kérdeztem vendéglátómat.

– Demeter Antiné, Jánó Anna. Ő nagy szentes asszon, gerléni! – volt a válasz.

Néhány nap múlva felkerestem. Nagy szomorúságban találtam. Leánya elhagyta a férjét, ezért a pap az egész családtól, még a rokonoktól is megtagadta az oltári szentség kiszolgálását. Nem volt kedve az énekléshez, de aztán erőt vett magán. Szorosan magához ölelte kis unokáját, Mária Magdalénát, s gyengéden ringatgatva, sorra mondta magnetofonomra a szebbnél szebb középkori imádságokat. Beszélt a csíksomlyói Szűzanya csodáiról, sorra kerültek a házi kigyókról, a lüdercekről szóló hiedelemmondák, a faluban élő vagy élt halottlátók dolgai. Végül, kérés nélkül is énekelni kezdett. Sorban felhangzott a Három árva, a Molnár Anna, a Nagy hegyi tolvaj, a török rabságba esett testvérek balladája. Míg hallgattam, szívem, elmém háborgott. Ők ne lennének magyarok? Egyetlen ilyen egyszerű asszony, aki még iskolába se járhatott, évezredek magyar kutúráját őrzi. Tőlük tiltanak minket itt és ott-hon?

Jánó Anna nagy tudású, szép beszédű, imádságos, tisztaéletű, családszerető, küllemében is gyönyörű asszony volt. 1926. május 7-én született Moldvában, a Bákó megyei Lészpeddel szomszédos Gerlénben. Felfedezője az 1950-es években, a faluban tanító Kallós Zoltán volt. Összegyűjtötte népdalait, imáit, meséit, s felhívta a magyarországi szakemberek figyelmét a kivételesen nagy formátumú asszony és népművész személyére. Így jutott el először Budapestre, ahol énekelt Kodály Zoltánnak is. Számos felvételt készítettek vele a Magyar Tudományos Akadémia munkatársai is. Csodálatos hangja olykor-olykor felhangzik a Magyar Rádió Népzenei műsoraiban is. Népzenei tankönyvek, hangkazetták őrzik énekeit, s fiatalok sokasága tanulja Jánó Annától, hogyan kell magyar népdalt énekelni. 2002-ben, Budapesten, megkapta a legnagyobb népművészeknek járó kitüntetését, a Népművészet Mestere címet. Sajnos, nagyon későn, nem sokáig örülhetett neki. 2003 decemberében meghalt. Isten nyugosztalja! Ékessége volt a magyar népnek.

Kóka Rozália

Jánó Anna:

A lüdercszerető

Vót egyszer egy leján, s járt egy legén hezza. A leján nagyon szerette a legént, de elég a neki, hogy egy nap meghalt a fiú. Meghalt, a leján erőst búsulta, nem tudta elfelejteni. Minden este síratta, s minden este rikolytotta. Néhán hétig minden este síratta, s minden este rikolytotta, s az osztá egy este kezdett járn guzsalyasba hejzá. Hajnalig örökkéig ott vót. Ő úgy örvendett a leján, hogy reggelig font. A legén, a szereteje ott vót, örökkéig, mindennap. A leján másnap dicsekedett:

– Az este es hejzám járt!

Csak azt mondják a leányok:

– Hát hogy lett lenne nálad, mikor meg van halva? Az valami tisztátalany, valami lüderc kell, legyen!

– Nem, s nincs meghalva! Idejő minden este – erősítette a leján.

Az a lüderc alyan, hogy elveszi az embernek az eszit. A tud gondolkodni. Eljő annak a ké-pibe, akiétt esdődnék.

Azt mondja egy öregasszon:

– Tudod-e, mit csinálj? Magad este ülj le fonni, ahogy bélépik a házba, s amíg szépecskén elmenyen, addig fonj, meg ne nyugudj, csak egyet fonj! Kösd a kabátjához a szálot, csapjad a szálot vélle, hogy lásd meg, merre menyen. Reggel menj el a szálon, hogy lásd meg, kicsada, s miféle jő hezzád a legén képibe?

Úgy es tett a leján, odakötte a kabátjához a szálát, s mikor reggel menyen a nyomán, hát belé van menvel a temetőbe, ahol a legén el vót temetvel. Imán a leján megejedett, imán tudta, hogy kicsada menyen hezza esténként. Meg van késértetve a lüderctől! Imá mit tudott csinálni? Bútt tölle, de a legén mindenhol megkapta. Azt a szálát ne kötö lenne hezza, akkor nem akadott vóna rea, de így az a szál vitte mindenübe. A leján nem tudott elbúni, met örökkédig reament.

– Istenem! Hogy szabaduljak meg tölle?

Azt mondotta neki egy öregasszon, hogy tegye hótté magát! Fekügyék le, hogy meg van halval. Tegyé fel a szekerbe, de ne az ajtón vigyé ki, hanem ássák ki a küszöb alatt, vigyé ki ott, s ne eléféle hújzák a szekeret, hanem seggvel taszítsák ki. Vigyé el a keresztes útba, s temessék el, me csak úgy szabadul meg. Ugyes tettek. Elvitték, a lejánt ki a küszöb alatt, a keresztes útba, s eltemették. Este, a legén menyen esmént oda:

– Hol a leján?

– Nincsen, meghót.

– Ej, tudom én, hogy nincs meghalval, megkapom én! Megrúgja a küszöböt:

– Küszöb, itt vitték-e ki a lejánt?

– Nem tudom, nem láttam.

– Szeker, véled vitték-e el a lejánt?

– Nem tudom, nem láttam.

– Kapu, itt vitték-e ki a lejánt?

– Nem tudom, nem láttam.

– Na, tudják meg, hogy a leánnyik úgy szabadul meg tőlem, ha a nap soha meg nem süti, de ha a nap meg találja sütni, akkor én es megkapom.

A leján, hogy őt belétemették abba a keresztes útba, nem halt meg. Kinyílt egy szép, piros liliumvirág belőle. Egy királylegén ment ott elé, leszakasztotta, s felszúrta a kalapjába. Este, mikor feküdt le, felakasztotta a kalapját a szegre. Éjjel, amikor mikor a király legén elaludt, a lilium leszáll, leján lesz belőle, eszik s visszamenyen. A második éjenn, mikor leszáll a kalapból, hogy menjen enni, nem kap semmit az asztalon. Harmadik éjenn es nem kap, s azt mondja a negyedik éjenn:

– Na, ez a király vaj igen fősvén, vaj igen szegén, hogy neki nincs semmi enivaló az asztalán.

De a katana, az őrző, amelyik örözte a királyt, az ajtónál meghallotta. Mondja a királynak:

– Ne, király őfelsége! Egy olyan szép leján száll le a kalapjából, abból a virágból, hogy a napra lehet nezni, de rea nem.

– Hallgass, ne hazudj, met hol ülnek a lábaid, minnyá ott ül a fejed es! Fejedet veszem!

– Vegye, király őfelsége, ha igaz nem lesz. Ne aludjék el, s néjze meg! Tegyen enivalót az asztalára! A királyfiú megrakja az asztalát enivalóval, mindenfélével. Eleget tartotta ő magát, hogy ne aludjék el, de egy olyan álom jött a szemire, hogy elaludt. Leszállott a leján, ett, visszament a kalapba, megköszönte, s mondja a katana reggel:

– Hogy esmén leszállott a leján, ett, s megköszönte.

Lássa a király, hogy az ételből evett valaki, de gondolta magában, hogy a katana viccel véle.

– Ó, királyom, őfelsége! Van nagyapámnak egy nagy bundája, teli tetűvel, vegye fel, mert aaval nem aluszok el.

Úgy es tett a királyfiú, felveszi a bundát, hosszú éjen vakarózott. Nem aludt el! Hát, kiszáll a virág a kalapból, kecskekorát vetett, s leánnyé változott. Odaült, ett, iutt, megköszönte s, mikor, hogy változék vissza, akkor a legén a nyakába szökött.

– Na, szívem szép szerelme, én a tejéd, s te az ejém halálíg!

– Nem lehet, me ne, milyen átok alatt vagyok!

– Nem baj, én megőrzlek, úgy hogy a nap soha sem süt meg.

Megesküdtek, lakadalmat csináltak, éltek jól, lett három gyerekik. A szomszéd országokba a királyok mondották, hogy az asszon vaj igen csúnya, vaj igen buta, hogy a király soha

sem viszi magával. Kezdték kacagni. A király eleget mondotta, hogy milyen szép felesége van, de, nem hitték.

Mondja a feleséginek, hogy ne, mi a baj!

– Gyere el vélem, éjjel menyünk, éjjel jövünk, s a nap nem süt meg.

– Jól van, de tudd meg, ha a nap meg talál sütni, akkor mi elválunk örökre egymástól.

– Nem, met éjjel menyünk s éjjel jövünk.

Ők elindultak éjjel, de, mikor ment bé a küszöbön, akkor jött fel az áldott nap, megsütte a sorkát.

– Na, tudja meg ember, hogy mi most elválunk egymástól, me megsütött a nap!

A lüderc oda es ment, otthon a gyermekekhez, kérdezi a küsebbet:

– Magad, tudnál-e forgácsot vinni, s tüzet tenni, ha édesanyád nem lenne?

– Ó, én nem tudok.

Kérdi a középsőt:

– Magad tudnál-e mosni, fejért adni a gyermekeknek, ha édesanyád nem lenne?

– Nem tudok.

Nagyobbat:

– Magad, tudnál-e főzni nekik, ha édesanyád nem lenne?

– S nem tudok

Na, akkor mondjátok meg, még elhagyom egy esztendő.

Mikor hazajöttek, hát mondják a gyermekek, ne egy bácsika odajárt, s mit mondott nekik. Na, sírni fogott szegény szegén királyné! Búsulta az urát es, mert nagyon jól éltek, de búsulta mégjobban a gyermekeit. Hogy tudjon megválni tőlük? A király, ahová kellett menjen, mindenübe vitte magával a feleségit, nem akarta, hogy elmaradjon tőle, úgy féltette.

Az esztendő bétőt, esent odament a lüderc. Kérdezi a gyermekeket, mincsak úgy feleltek, mint az előbbszőri rendben.

– Na, mondjátok meg édesanyátoknak, még elhagyom egy esztendő.

Mikor az esztendő es letőt, akkor odamenyen a lüderc, kérdi a legküsebbet:

– Magad, tudnál-e forgácsot gyűjteni, s tüzet tenni, ha édesanyád nem lenne?

– Én, igen!

Közepsőt kérdi:

– Magad, tudnál-e mosni, s fejért adni a tesvéreidnek, ha édesanyád nem lenne?

– Igen.

A nagyobbat kérdi:

– Magad, tudnál-e főzni, s enniadni a tesvéreidnek, ha édesanyád nem lenne?

– S igen.

Na, úgy monnyátok meg, hogy hónap este jöjjön egyenesen a temetőmhöz!

Mikor hazajött a király s a királyné, monnyák a gyermekek nagy sírásval, könnyhullatásval, búval, bánatval, hogy mit izent a lüderc.

Az asszon megcsókolta a gyermekeit, elbúcsúzott az urától s elment. Ment a temetőhöz, de erőst sírt, hát egy ősz öregember kiállott elejibe. De az ki vót? Az őrzőangyala vót!

Kérdi, hogy miért sír olyan erősen? S hova menyen? Ő tudta, csak beszédbe akart vigyülni az asszonval. Az asszon megpanaszkodott. Mondja neki az ősz öregember:

– Na, most este magad állj a lábához! S egy darab fűpástot, mint a két talpad, akkarát kondoríts ki a földből, tedd a fűvel a fejedre, s a föld jöjjön a tetejire. S állj a lábaihoz. Minde-nütt megkeres, de ott nem, s megszabadulsz. A királyné úgy es tett.

Kijő nagy ordítval a temetőből a lüderc:

– Ej, nem vagy itt, na, hagyd el, megkaplak én tégedet! Elment, s az egész földön essze-kereste az asszont, de nem kapta meg suhutt. Bé kellett menjen a temetőbe, amíg a kakasok meg nem szólaltak. S akkor, mikor ment bé a temetőbe:

– Ej, itt vagy a lábomnál, de imá késő, hogy megfogjalak, de hónap este, tudd meg, hogy kezet teszek reád!

Hazamenyen az asszon a gyermekeihez. Hazamenyen s kérdi az ura:

– Há, hogy vót?

– Úgy adta a Jóisten, hogy megszabadultam. Még van próbám, két este, két éj, s ha azonn es a Jóisten megőriz, akkor egymásé leszünk esmént.

– Há, mi módra?

– Ne kérdezd, me nem mondhatom meg.

Az öregember megtiltotta neki, hogy kiadja a titkot.

– Na, jó, nem es kérdezek, imádkozom a Szűzanyához, hogy valahogy őrizzen meg.

Az asszon dógozott, de hosszú nap sírt. Sírva rendezte a gyermekeket, magyarázta nekik, hogy mit tegyenek, s hogy, s hogy egyenek, s hogy készítsenek, ha ő nem találna visszajöni.

Este, amint ment a temetőbe, ismént találkozik az ősz öregembervel. Asszonnya:

– Ma állj a baloldalára! Kijő, s egyenesen odamejen a lábaihoz, s nem kap meg. Esent eszejárja az egész országot, s nem kap meg. S ne félj!

Odamenyen a szegény királyné a temetőhöz.

Egy darab fűpástot, feltett a fejire. Mikor kikött a lüderc a temetőből, hamarább es a lábaihoz ment. Elordította magát csúful:

– A mocskos anyádot, nem vagy itt, de megkaplak én tégedet!

Elmenyen, az egész országot eszekeresi, mikor visszajött, hogy menjen bé a temetőbe, megszólalt:

– Itt vagy a baloldalamba, de imá nekem késő, nem tudlak imá megfogni, de tudd meg, hónap este az enyim vagy!

Esmént hazamenyen a királyné, örvendtek a gyermekei s az ura, hogy esmént megszabadult.

Más este esmég elindult, megtalálkozik az öregembervel:

– Na, most van a legnehezebb éj. Vágj ki esmént egy darab fűpástot, tedd a fejedre, s állj a fejihez. Ne félj, me megszabadulsz, met én örözlek, akkor többet soha sem kell tőlle örözködj.

Odaállott szegén asszon a fejihez, úgy félt, hogy a szüve szakadott meg.

Csak jó egyszer, nagy ordítva, fut a baloldalához. Megejed a királyné.

– Nem vagy itt, te elyen s te olyan, megkaplak én még az éjenn, kezet teszek reád.

Az egész országban eszekereste, de nem kapta meg s az üdeje letőt.

– Ej, itt vagy a fejemnél, de imá nincs mikor megfogjalak, me imán szólal meg a kakas. Ezer eszed vót, ha magadtól cselekedtél, vaj boldog vót, aki tanyított. Töllem ezután sohase örözködj, met sohase bántalak. A három éj, a három próba kitőt, legyőztél magad ingemet. Többet nincs hatalmam rajtad.

Hazament a királyné nagy örömvvel, megszabadult a lüderctől. A király új lakadalmat csinált, az egész országot eszehitta. Mamáig es élnek, ha meg nem hóttak.

(Elmondta: Demeter Antalné, Jánó Anna, 1926. Gerlén)

Lejegyezte: Kóka Rozália (1969)

Szómagyarázat:

Rikolytotta = szólította, guzsalyasba jár = itt: udvarolni jár, guzsalyas = udvarló, lüderc = ember, állat vagy fényjelenség formájában kísértő természetfeletti gonosz lény, temető = sír, kecskekorát vet = átbucskázik a fején, bukfcenet vet, iutt = ivott, fűpást = fűvel benőtt földdarab